

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА І ПРОФЕСІЙНІ ЗДІБНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. На основі різних підходів до вивчення діяльності викладача окреслено структуру педагогічної культури викладача спеціальних дисциплін вищого технічного закладу освіти.

Ключові слова: педагогічна культура, викладач спеціальних дисциплін, технічний заклад освіти.

Аннотация. На основании различных подходов к изучению деятельности преподавателя описано структуру педагогической культуры преподавателя специальных дисциплин технического вуза.

Ключевые слова: педагогическая культура, преподаватель специальных дисциплин, технический вуз.

Annotation. The article highlights different approaches to the study of teachers' activity, teacher's structure of pedagogical culture of special subjects of a higher technical educational establishment.

Key words: pedagogical culture, teacher of specialized disciplines, technical educational establishment.

Інтенсивний розвиток сучасних технологічних процесів і підвищення вимог до виробничих функцій працівника зумовлюють необхідність удосконалення підготовки фахівців технічного профілю з урахуванням особистісних якостей, кваліфікації, світогляду. Для цього потрібно реалізувати сучасні принципи організації навчального процесу, вдосконалити зміст і структуру, форми і методи підготовки фахівців шляхом упровадження нових технологій навчання.

Вибір найкращих педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу в закладах професійної освіти значною мірою визначається рівнем професійно-педагогічної культури викладацького складу закладу освіти. Підвищення цього рівня в умовах неперервної освіти в полікультурному середовищі постає актуальною педагогічною проблемою. Окремі аспекти означеної проблеми досліджено в роботах [1; 3 – 6]. Питання розвитку педагогічної майстерності викладачів розглядаються в цих роботах без урахування напряму освітньо-професійної підготовки фахівців у вузі. Видається доцільним окреслити структуру педагогічної культури викладача технічних дисциплін, враховуючи стиль мислення фахівців технічного профілю і особливості організації навчально-виховного процесу у вищому технічному закладі освіти (ВТЗО).

Як показує аналіз досліджень у цій сфері, педагогічна культура розглядається у трьох наукових аспектах: аксіологічному, діяльнісному і особистісному.

Аксіологічний підхід дозволяє визначити цінності, на які орієнтується професійна освіта і які визначають напрямок її модернізації. Головною цінністю є особистість того, хто навчається – її розвиток, виховання і соціальний захист.

Діяльнісний підхід дозволяє дослідити сутність, засоби і способи педагогічної діяльності, які забезпечують реалізацію цих цінностей і сприяють тим самим модернізації професійної освіти. Особистісний підхід дозволяє виявити індивідуально-психологічні особливості особистості викладача, які є умовою успішності його професійно-педагогічної діяльності – педагогічні здібності викладача.

Таким чином, педагогічна культура включає в себе соціально-педагогічний ідеал; відповідні йому форми і методи його досягнення; а також суб'єкти, структуровані у певний педагогічний простір. Саме педагогічна культура виконує функції збереження, передачі і стимулювання розвитку загальнолюдської культури і забезпечує таким чином процеси зміни

покоління і становлення особистості. Інакше кажучи, педагогічна культура успадковується і розвивається.

Основою розвитку педагогічної культури є поєднання знань і професійної спрямованості викладача; умовою успішності – педагогічні здібності викладача; засобом досягнення результативності професійної діяльності викладача – уміння в галузі педагогічної техніки.

Професійно-педагогічні знання викладача визначаються на основі такого підходу: викладач повинен володіти системою професійних знань основ розвитку і саморозвитку того, хто навчається (учня) як головної цінності педагогічної культури. Оскільки такий підхід вказує на спосіб розуміння основної ідеї, то його можна віднести до концептуальних. Відповідно до цього підходу професійні знання викладача поділяються на методологічні, теоретичні, методичні і технологічні. Складність позиції викладача технічних дисциплін зумовлена характерним для нього технократичним типом мислення при побудові навчального процесу, коли соціально-інженерний стиль переноситься в сферу дидактики: учіння розглядається як конструйований процес з жорстко запланованими, фіксованими результатами; студенти орієнтуються на засвоєння заданих зразків і наслідування чітко визначених еталонів. Щоб змінити технологічний стиль мислення на гуманістичний, викладачеві необхідно підвищити свій професійний, інтелектуальний, духовно-моральний потенціал і бути здатним здійснювати інноваційні методи організації навчально-пізнавального процесу та оволодіти психолого-педагогічними технологіями міжособистісного спілкування, комунікації.

Педагогічна професія висуває суттєві вимоги до особистості викладача. Серед різноманітності індивідуальних властивостей, від яких залежить ефективність педагогічної діяльності, важливо вирізнити ті, що визначають готовність викладача до успішного виконання педагогічних обов'язків. Основною серед них є педагогічна спрямованість його особистості. Спрямованість особистості являє собою вибірне відношення до дійсності, яке збуджує і мобілізує приховані сили людини, сприяє формуванню у неї відповідних здібностей, професійно важливих особливостей мислення, емоцій, характеру. В спрямованості особистості виявляється саме ті її особливості, які ще в період вибору професії дозволяють передбачити характер взаємовідношень між людиною і працею. Спрямованість особистості викладача складається з глибоких і різнобічних знань, високої загальної культури, стійких інтересів у галузі викладання, знання теорії і практики навчання і виховання. Встановлено (З.Ф. Єсарєва, Н.В. Кузьміна та ін.), що саме в процесі діяльності викладача відбувається формування його спрямованості, усвідомлення суспільної і особистої значущості обраної спеціальності; особистість викладача характеризується професійно-педагогічною і психологічною спрямованістю. Тому уявлення про соціальну роль педагогічної професії, уміння розуміти потреби і психологічні особливості тих, хто навчається, педагогічна спостережливість; педагогічний такт; організаторські здібності; стійкі пізнавальні інтереси; розуміння сутності, мети, завдань, форм і методів навчання і виховання повинні входити до змісту професійних якостей викладача. Серед цих якостей виокремлюються такі, що забезпечують знаходження найбільш продуктивних способів отримання потрібних результатів – педагогічні здібності. Здібностями називаються лише такі індивідуально-психологічні особливості, які по-перше, відрізняють одну людину від іншої; по-друге, мають відношення до успішності виконання певної діяльності; по-третє, не зводяться до тих знань, навичок та умінь, які вже вироблені у даної людини [6, с.10]. Педагогічні здібності викладача полягають у специфічній чутливості до об'єкта, засобів і умов діяльності. Існують різні підходи до виділення основних видів педагогічних здібностей (Н.В. Кузьміна, А.І. Щербаков, С.Б. Єлканов та ін.). Всі вони ґрунтуються на теорії здібностей, розробленій Б.М. Тепловим, С.Л. Рубінштейном, В.Н. Мясищевим, Б.Г. Ананьєвим та ін. У цій теорії центральною ознакою здібностей є успішність професійної діяльності.

Ми наводимо узагальнені педагогічні здібності викладача:

- 1) гностичні – здібності до вивчення, дослідження педагогічних об'єктів, явищ, процесів;
- 2) проєктувальні – здібності визначати і формувати цілі і завдання педагогічної діяльності;
- 3) конструктивні – здібності в плануванні педагогічної діяльності у відповідності з цілями і завданнями;
- 4) організаторські – здібності організувати свою власну діяльність і діяльність

учня (того, хто навчається), створювати колектив як інструмент формування особистості; 5) комунікативні – здібності ефективного спілкування з різними віковими групами дітей, молоддю і дорослими; 6) мовні – здібності виражати думки і почуття адекватно своїм бажанням; 7) креативні – здібності до творчості; 8) дидактичні – здібності адаптувати навчальний матеріал з метою успішного його розуміння і засвоєння учнями; 9) академічні – здібності до професійного саморозвитку і самовдосконалення; 10) емоційно-вольові, що дозволяють управляти своїм внутрішнім станом, почуттями і поведінкою.

Здібності – це функціональна властивість особистості викладача, яка зумовлює ефективність реалізації ним своїх функцій, тобто яку оцінюють лише у взаємодії. У характеристиці здібностей слід розрізняти дві сторони: кількісну (рівень здібностей) і якісну (своєрідність індивідуальних прийомів).

Необхідною умовою розвитку здібностей є наявність протиріч між можливостями викладача і його інтересами і відношеннями особистості. Рівень здібностей визначається ступенем вирішеності таких протиріч. Відсутність протиріч обумовлює статичність здібностей. Деякі властивості у системі здібностей можуть бути замінені уміннями і навичками. Однак успішність набуття знань, умінь і навичок сама в свою чергу залежить від здібностей. Тому однією із важливих ознак здібностей є научуваність (Н.А. Менчинська).

Для оцінки індивідуальних здібностей використовуються параметри, які характеризують будь-яку діяльність: продуктивність, якість, надійність, гнучкість, різнобічність [2, с.108]. Доцільно враховувати також нервово-психічні затрати, необхідні для досягнення того чи іншого результату, а також ступінь задоволеності викладача своєю роботою.

Ефективна реалізація обраних викладачем методів і прийомів навчально-виховної роботи відбувається за допомогою двох груп умінь: умінь управляти собою і умінь взаємодіяти в процесі вирішення педагогічних завдань. Іншими словами, необхідна особлива форма організації поведінки викладача, що дозволяє досягнути високих результатів з мінімальними затратами часу і психофізичного ресурсу – це педагогічна техніка.

Як і при визначенні здібностей, основною вимогою до педагогічної техніки викладача є успішність виконання діяльності (раціональні засоби, ефективна реалізація методів, високі результати, мінімальні затрати). Передумовою успішності педагогічної діяльності викладача є не просто набір необхідних властивостей особистості, а цілком визначена їх структура, їх «функціональний» склад, різне поєднання в ньому логічних, емоційно-вольових та інших компонентів, які нерівномірно і своєрідно розвиваються в різних видах діяльності. Тому при вивченні цієї структури потрібно виходити із функціонального складу відповідної діяльності (Б.Г. Ананьєв).

Від рівня сформованості та організації функціональної системи діяльності залежить ефективність педагогічної діяльності викладача. Функціональні системи реалізують той чи інший процес. Для реалізації навчально-виховного процесу у ВТЗО потрібні специфічні педагогічні уміння викладача: проєктувальні, конструкторські, організаторські, комунікативні, діагностичні. Вони забезпечують орієнтаційну основу педагогічної дії та прийоми її безпосереднього виконання.

Ефективність педагогічної діяльності викладача залежить від його інтелекту, індивідуальних рис, які задовольняють суттєвим вимогам педагогічної професії (педагогічних здібностей), від соціально-психологічної і професійної адаптації і від рівня сформованості та організації функціональної системи діяльності.

Проведений аналіз різних аспектів діяльності викладача вищого технічного закладу освіти дозволяє виділити основні компоненти у структурі педагогічної культури викладача:

- 1) аксіологічний – педагогічні цінності навчально-виховного процесу; науково-дослідницька, методична і методологічна культура;
- 2) особистісний компонент – розкриває механізми оволодіння педагогічними цінностями і технологіями, їх втілення як творчий процес;
- 3) технологічний компонент – способи і прийоми педагогічної діяльності, оцінювальна культура, сучасні технології навчання і виховання.

У полі зору грамотного викладача завжди повинні бути знання цілого кола спеціалістів, від використання яких залежить якість його роботи. Знаючи можливості педагогіки, вікової і педагогічної психології, фізіології, інформаційних технологій тощо, викладач технічних дисциплін може і повинен залучати спеціалістів цих наук при вирішенні різних дидактичних проблем. Вважаємо, що в цьому якраз і проявляється педагогічна культура і професійні здібності викладача технічного закладу освіти.

Література

1. Аминов Н.А. Модели управления образованием и стили преподавания // Вопросы психологии. – 1994. – № 2.
2. Козаков В.А. Психология діяльності та навчальний менеджмент. Частина I. Психологія суб'єкта діяльності. – К., 1999. – 243 с.
3. Кузьмінський А.І. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищої школи в умовах неперервної полікультурної освіти. – Черкаси: ЧНУ, 2007. – 71 с.
4. Лукашов В.С. Методологічна культура викладача. – СПб., 1993.
5. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения. – М.: Московский психолого-социальный институт, Флинта, 1998.
6. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М., 1961.

УДК 37. 013. 42

Л.М. Завацька, Л.В. Рень

ВУЛИЧНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються специфіка вуличної соціальної роботи з дітьми, її види.

Ключові слова: діти вулиці, безпритульні, бездоглядні діти, вулична соціальна робота, аутич-робота, дромоманія, Центр соціально-профілактичної роботи з дітьми вулиці.

Аннотація. В статье рассматриваются специфика уличной социальной работы с детьми, ее виды.

Ключевые слова: дети улицы, беспризорные, безнадзорные дети, уличная социальная работа, аутич-робота, дромоманія, Центр социально-профилактической работы с детьми улицы.

Annotation. In the article the specific of the street social work with the children is considered, its kinds depending on the object of the work.

Key words: street-children, homeless, neglected children, Center of the social-prophylactic work with the street-children.

Постановка проблеми. Проблема дітей вулиці існує не лише в Україні, а навіть у високорозвинених країнах Європи. Діти на вулиці є свідченням серйозних проблем у суспільстві. Серед них – нездорова атмосфера у сім'ї, педагогічні помилки, соціально-економічна криза, байдужість влади.

Тенденції виходу дітей на вулицю значно розширили контингент вуличних дітей. Це не тільки потенційно діти групи ризику, але на жаль, діти з „начебто благополучних” сімей. Крім того, на вулиці існує специфічний контингент неповнолітніх—безпритульні та бездоглядні діти. Соціальні умови розвитку цих дітей привели до того, що вони змушені були залишити сім'ї, школи, інші інститути соціалізації. Покинуті, занедбані, саморганізовані, вони швидко